

POSUDEK OPONENTA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Anna Tůmová: *Nástin náboženských poměrů v 18. století na moravském Horácku.*
Bakalářská práce na FHS UK, Praha 2006, s. 51 s.

Studium tajného a tolerančního nekatolictví 18. století není v české historiografii málo frekventovaným tématem, nicméně velká většina (hlavně starších) existujících prací se spokojovala s povšechnými soudy nebo kombinovala prameny z různých oblastí, jakoby jednotné nekatolictví existovalo v celých českých zemích. Teprve výzkumy z poslední doby ukazují zásadní lokální a regionální diferenciaci tohoto hnutí a proto je více než záslužné věnovat se právě konkrétnímu oblastem, jejichž náboženský profil lze srovnávat jednak vzájemně (jako to autorka posuzované BP učinila v případě Polensko-Přibyslavského panství, kde se mohla opřít o DP E. Novotné) a samozřejmě i s „celkem“, např. se státními a církevními záležitostmi nařízeními, institucionálním nastavením apod. Při současném stavu poznání je odpovědná mikrosonda mnohdy záslužnější, než nový pokus o celkové zhodnocení problematiky, jenž by nebral v potaz právě místní specifika.

Již na tomto místě je však nutné upozornit na tři nedostatky. (1.) Posuzovaná BP je opatřena poněkud zavádějícím titulem, neboť nepojednává o obecné historické religiozitě Horácka ani panství Nové Město n. Mor., jemuž je zasvěcena větší část práce s občasnými překroky na Jimramovsko a Křižanovsko, nýbrž jen o její nekatolické části. Přestože přitom na Horácku bylo více nekatolíků než jinde, ani zde netvořili většinu, zatímco o katolickém lidu se z práce dozvídáme jen několik marginálií. Naopak považuji za cenné, že si autorka uvědomila, jak málo dělilo „řádné“ protestanty od tolerančních sektářů (tito se *ipso facto* na Horácku nevyskytli), např. v pozn. č. 137 na s. 23. Volba nekatolického prostředí je nicméně pochopitelná vzhledem k použitým pramenům, i když by jejich množství mohlo být rozšířeno. (2.) Studentka sice využila polozapomenuté (a ještě méně zpracovávané) edice dokumentů ze *Selského archivu*, jejíž uvážlivý rozbor a komparaci s jinými prameny podala, nicméně naprosto není zřejmé, jak kvalitně byla před více než osmdesáti lety edice provedena, nehledě k tomu, že se od té doby mohly objevit nové prameny. Pro BP je zvolený postup obhajitelný, nicméně pro další zpracování tématu, které bych doporučoval, již v žádném případě, je třeba jít do archivů. Konečně (3.) je poněkud překvapující, že při regionálně vymezeném výzkumu autorce chybí znalost dosavadní literatury, která se tématem přímo zabývá. Zejména se jedná o rozsáhlý Neumannův článek „Z náboženských dějin Horácka“ (*Hlídka* 1921-22) a o novější popis tolerance na Horácku z pera J. Melmuka (in *Toleranční sborník*, Praha 1984). Kapitole o toleranční víře, vycházející z přihlášek, by jistě prospěla komparace s jinými moravskými oblastmi, které z tohoto hlediska zpracoval Fr. Bednář (*Reformační sborník* V/1934), případně katoličtí bohoslovci z Neumannova semináře (J. Bombera ad.), zatímco k Helvetské rebelii postrádám základní literaturu (J. Dobiáš, J. F. Svoboda), která by zpochybnila autorčino tvrzení o angažovanosti M. Blažka v této věci (*ad s.* 45).

Práce je rozdělena na pět základních částí, přičemž v úvodu A. Tůmová nastiňuje průběh rekatolizace českých zemí a počátky tolerance, seznamuje s konkrétním panstvím a s prameny a literaturou, jichž užila. Uvážlivý výběr sekundární literatury ji vedl k představě, že „tvorí jakousi mozaiku, která nám pomáhá utvořit si víceméně objektivní představu o původu, obsahu a vývoji českého nekatolictví“ (s. 5), což se v řadě ohledů skutečně podařilo. Ne vždy. Potíže činí zejména práce se známou knihou E. Melmukové *Patent zvaný toleranční*, z níž sice na s. 8 Tůmová cituje, včetně vysoce sporné teze o informačních cestách tajných nekatolíků (pozn. č. 32), ale zároveň jí ve stejném odstavci *implicite* odporuje, soudí-li, že v českých zemích bylo průměrně jen 2% nekatolíků. Podobně soudí-li s odkazem na Petráně dále v textu na nízkou mobilitu poddaných (s. 18), je to v přímém rozporu s uvedenou tezí E.

Melmukové, aniž to Tůmová přímo říká. Do úvodu i dalšího textu se nicméně vloudily také některé faktografické nepřesnosti, které v pečlivě zpracované práci překvapují; uvedu jen několik příkladů:

- převažující částí českých nekatolíků, ať už ve druhé polovině 16. stol. nebo těsně před Bílou horou, zcela jistě nebyli staroutraktivisté (s. 5);
- Českou konfesi jistě nese-psali stavové, ti ji jen předložili Maxmiliánovi, resp. později vymohli na jeho synovi (s. 6);
- Těšín není nedaleko českých hranic (*ibid.*);
- tvrzení, že Marie Terezie pronásledovala „blouznivce“ (s. 8) je přinejmenším nepřesné, toto označení je až josefinské, nehledě k tomu, že (kromě málo známých beránkových bratří apod.) jedinými, na koho by jej šlo užít, byli zcela marginální novobydžovští izraelité. Všichni ostatní byli „jen“ nekatolíky, nebo v dobové terminologii „luterány“ či „kacíři“;
- opočenský *Memoriál* není „jediné explicitní vyznání českých nekatolíků v 18. století“ (s. 9), a to ani předtoleranční, prostě proto, že pochází jednoznačně z ciziny, jak nedávno určil P. Šorm;
- sedlák není totéž co zemědělec (s. 42);
- není důvod, aby reformovaní (totéž ale platilo i o luteránech) neuznávali úvod (s. 44), vyskytoval se kupř. i ve zcela ortodoxní Véghově *Agendě*.

Vlastní práce logicky začíná výzkumem (zabavených) nekatolických knih, které v 18. století nepochybně tvořily hlavní věroučný pramen tajných nekatolíků. Autorka především charakterizuje jejich původ, na s. 14 ovšem bohužel bez přesnější kvantifikace, neuvědomuje si, že např. jednotlivá vydání Písma nebo jeho částí se od sebe dost podstatným způsobem lišila, *eo ipso* i jinak působila na své čtenáře (viz můj článek v *Religio* 13, 2005, 2). Pokud jde o zpracování vlastního seznamu z Nového Města a okolí z roku 1729 a závěry z něj plynoucí, Tůmová je naštěstí mnohem konkrétnější, i když bych vzhledem k dalším částem práce považoval za vhodné knihy nejen určit, ale také přecíst (pokud se někde zachovaly, což není vždy pravda). Soudíme-li, že z nich náboženské představy tajných nekatolíků vycházely, měli bychom to ověřit, případně podrobněji zjišťovat, jak?

Uvedené zjištění by bylo přínosné hned v následující kapitole, zabývající se nekatolickou vírou (nebo spíš vírami, neboť A. Tůmová správně soudí na jejich místní podmíněnost i časový vývoj). V pasáži věnované předtolerančnímu období se například vyrovnává s různorodými tvrzeními sekundární literatury o přežívání husitství, po mém soudu velmi uspokojivě (s. 22), nicméně onu úctu k víře otců, která s jejich věroukou již měla máloco společného, by bylo třeba také pramenně doložit. Jiný spor, tentokrát o nekatolické informační cesty, ji ovšem vede k příliš opatrnému závěru, že přeci jen nějaké styky byly, ale nejspíš jen v rámci panství (s. 24). Celkově tato pasáž sice zpracovává tvrzení starší literatury, která ilustruje několika prameny z Novoměstska, avšak chybí jí pokus o hlubší postižení/rekonstrukci náboženských názorů tajných nekatolíků, např. z dochovaných výslechových protokolů, eventuálně jejich komparace s již zmiňovanými knihami. Mnohem lépe na tom samozřejmě je výklad náboženské tolerance a jejího přijetí, resp. věroučné rozborů tolerančních přihlášek ve čtyřech vybraných obcích (s. 29-38). Zde autorka udělala největší část analytické práce, správně si např. uvědomila lokální rozdíly; chápu, že pro bližší určení lidových náboženských představ potřebovala komparaci s konfesemi, nicméně představa – Tůmovou samotnou ale relativizovaná – že by je nekatolíci znali (s. 29), je samozřejmě iluzorní. Snad jen postrádám bližší určení hlavních výsledků, k nimž výzkum vedl (lokální podmíněnost, „vztah“ k blouznivcům resp. naopak ke katolíkům atd.) v závěrečném shrnutí na s. 38-39, zatímco situace po příchodu protestantských pastorů už je zase líčena příliš stručně a „shora“, bez zájmu o vnitřní náboženský život. Zajímavé nicméně je alespoň zjištění o „sousedské netoleranci“ v 80. letech (s. 41), které sice odporuje

nedávnému objevu A. Velkové pokud jde o státní statky (*Historická demografie* 28/2005; Velková ovšem pracovala až s prameny z počátku 19. století), ale dává za pravdu úvahám o specifičnosti rané Toleranční doby.

Záslužné je i zpracování sociálního profilu přihlášených nekatolíků ve třetí kapitole (s. 42-45), vyvracející marxistické – ale částečně třeba i Kutnarovy – představy o sociálním původu tohoto náboženského hnutí. Závěry, k nimž A. Tůmová ve své BP dospěla, lze v naprosté většině označit za náležité, současně svým dílem přispívají k našemu poznání nekatolicismu 18. století nejen v konkrétní oblasti, ale přeneseně i k doplnění/opravě běžně tradovaných představ o českých zemích jako celku.

Práce má propracovanou logickou strukturu, je doplněna i několika (hlavně obrazovými) ilustračními přílohami a celkově budí dojem promyšlené a pečlivě zpracované studie. Pravopisných chyb je v práci nemnoho (hlavně velká/malá písmena), i když autorčin neúspěšný pokus o latinské skloňování nebudí dobrý dojem (když už chtěla skloňovat, na s. 7 mělo být *corpori* nikoli *corpu evanfelicorum*). Jazyk práce je dobrý. Jediným závažnějším nedostatkem pokud jde o práci s literaturou, pominu-li již zmíněnou absenci některých základních prací a místy nedostatečně kritický postoj k ostatním, je nesprávné užití Hrejsova citátu v pozn. č. 66 na s. 14; autor mínil něco zcela jiného.

* * *

Svým formálním zpracováním ale i obsahem bakalářská práce A. Tůmové převyšuje běžný standard, zvláště je třeba ocenit (většinou) vyváženou práci se mnohdy rozpornou sekundární literaturou a schopnost analytického přístupu k rekonstrukci lidové nekatolické zbožnosti předtolerančního období. Obojí by jistě šlo rozšířit, lidové víry by mohly být zkoumány i pro starší období a především později pro Toleranční dobu, kdy již je pramenů vícero (i když zároveň lidová zbožnost začala mizet), stejně jako by mohla – a měla – být rozšířena pramenná základna pokud jde o nevydané archivní prameny. Zejména poslední bod považuji za naprosto esenciální pro dopracování textu, který by po příslušných úpravách bylo vhodné publikovat časopisecky. Práci **doporučuji** k obhajobě a hodnotím jako **výbornou** v bodovém rozpětí cca 40-45 b.

V Praze 1. června 2006

.....
Mgr. et Mgr. Zdeněk R. Nešpor, PhD.